

MARX VE ENGELS'İN KOMÜNİST MANİFESTO'SU ÇERÇEVESİNDE 1848 DEVRİMLERİ

Gülşah Arslan

Bu çalışmada, Marx ve Engels'in ünlü eseri olan ve 1848 devrimlerinden yaklaşık 1 yıl önce ilk basıma hazırlanmaya çalışılan "Komünist Manifesto" çerçevesinde bir anlatım yapmak amaçlanmıştır. Bu nedenle de öncelikle devrim kavramının tanımlanması, daha sonra 1848 devrimlerinin açıklanması, Komünist Manifesto'nun içeriği ve de en önemlisi bu bağlamlar çerçevesinde bir sunuş hazırlanmak gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle Komünist Manifesto'nun içeriğinden, daha sonra devrim kavramından ardından 1848 Devrimleri ve bu devrimlerin Komünist Manifesto ile bağlantısı kapsamında bir çerçeve sunmaya çalışmamız yerinde olacaktır.

Komünist Parti Manifestosu veya bilinen ismiyle *Komünist Manifesto*, Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından kaleme alınan 23 sayfalık bir eserdir. Karl Marx Alman filozof, ekonomi politikçi ve devrimci bir düşünürdür. Aynı zamanda bilindiği üzere Marx, Komünizmin de teorik kurucularındandır. Marx, yaşamı boyunca pek çok metin kaleme alsa da en önemli eserleri arasında *Kapital* ve Engels ile kaleme aldıkları *Komünist Manifesto* yer almaktadır. *Komünist Manifesto* ile özdeşleşmiş bir diğer isim olan Friedrich Engels de Karl Marx gibi Alman filozoftur. Aynı zamanda gazeteci, sosyal bilimci ve iş adamı kimlikleriyle bilinmektedir. Engels, *Komünist Manifesto* metnini yazmadan hemen önce kendi gözlemlerine dayanarak *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu* adlı eseriyle de bilinmektedir. Kısa bir girişin ardından *Komünist Manifesto* hakkında temel bilgileri de vermek yerinde olacaktır. Söz konusu metnin üzerinden her ne kadar 176 yıl geçmiş olsa da günümüzde hala etkileri devam etmektedir. 1 Şubat 1848 yılında yayınlanmış olan metin, Almanca

olarak baskıya hazırlanmıştır.¹ Başlangıçta Almanca olarak basıma hazırlanan metin, günümüzde ise tüm dillere çevrilmiş bir niteliğe sahip olup aynı zamanda da pek çok dile de Engels tarafından önsöz hazırlanmıştır.

Popüler dünyanın ve hızla gelişen teknolojinin etkisiyle günümüz dünyasında zamanın akıp geçmesine karşın kimi eserler canlılığını korumaktadır. Bu durum da aynı eserin pek çok farklı yayınevi tarafından farklı dillerden çevrilip basılmasına neden olmaktadır. Komünist Manifesto da bu eserler arasında yer almaktadır. Yukarıda da sözünü ettiğimiz üzere söz konusu eserin pek çok farklı dile de dair önsözü de bulunmaktadır. Komünist Manifesto, günümüzde hala daha pek çok kişinin ilgisine mazhar olmuş bir eser niteliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra, yazılışının üzerinden 176 yıl geçmiş olmasına rağmen hala daha çevirilerinin yapılması ve günümüz dünyasında üzerine yazılacak pek çok içeriğinin olması da dikkate değerdir. Söz konusu metin her ne kadar Marx ve Engels tarafından 1847 yılında kaleme alınmış olsa da 1848 İhtilalleri ya da başka bir deyişle 1848 İşçi Hareketleri gerçekleştirilmeden bu derece gerçekleri yansıtmış olmasıyla da günümüz dünyasında da oldukça dikkate değer metinler arasında gösterilmektedir. Bundandır ki pek çok yayınevi hala daha Komünist Manifesto'nun çeşitli çevirilerini baskıya sunmaktadır. Ancak önemli bir başka boyutu ise Marx'ın ölümünden sonra dahi Manifesto'da herhangi bir değişiklik veya ekleme yapılmamıştır. Engels'in de belirttiği üzere bu durum söz konusu dahi edilmemiştir.

Komünist Manifesto, işçi hareketlerine dair rehber niteliğinde olabilecek bir eserdir. Her ne kadar sayfa sayısı az olarak görülse de içerik olarak oldukça zengin bir eserdir. Bilindiği üzere *Komünist Manifesto*, işçi hareketlerinin ne derece bir boyuta ulaştığını ve işçilerin yani proleteryanın burjuvazi karşısındaki konumunu da gözler önüne serecek somut bir çerçeve çizmektedir. Bu nedenle de *Komünist Manifestonun* içerik olarak neler anlattığını ve bu içeriklere dair bir tanım da gerçekleştirmemiz gerekecektir. İşe öncelikle söz konusu metnin başlıklarından başlamamız gerekmektedir. *Komünist Manifesto* ilk olarak *Komünist Parti Manifestosu* başlığı altında üç küçük başlığa ayrılmaktadır. İlk başlık olarak *Burjuvalar ve Proleterler*, ikinci başlık olarak *Proleterler ve Komünistler*, üçüncü ve son olarak ise *Sosyalist ve Komünist Yazın* olarak yer almaktadır. Söz konusu metni tanıtmadan önce Karl Marx ve Friedrich Engels'in yaşam öyküsüne değinmemiz yerinde olacaktır.

¹ Bayrak, Burcu M. ve Erençin, Arif, "Komünist Manifesto'daki 'the Idiocy of Rural Life' İfa-desinin Anlamı Üzerine: Kır Hayatının 'Aptallığı' mı 'Yalıtılmışlığı' mı?", *Mülkiye Dergisi*. 44/2 (2020), s. 241. (erişim 12.11.2023)

1848 Devrimleri

Milliyetçi ve liberal fikirlerin gelişmesi ve Napolyon'un Avrupa ülkelerine savaş açması ve işgalleri 1789 Fransız Devrimi'nin sonuçları arasında sıralanmaktadır. Sözü edilen liberal ve milliyetçi fikirlerden etkilenmemiş bir Avrupa devleti kalmamıştır. Nitekim bu devrimler kimi zaman eski sistemleri yıkıcı bir güçte olmuş savaşa ve isyana yol açmış, kimi zaman ise toplumsal ve siyasal sisteme hizmet eden kurumların daha da güçlenmesini sağlayacak nitelikte olmuşlardır. Bu süreçte ortaya çıkan liberal ve milliyetçi düşünceleri kabul etmek istemeyen hal hazırdaki yöneticiler Napolyon'u yıktıklarını düşünerek 1815 yılındaki Viyana Kongresiyle eski düzene dönme çabaları içerisinde bulunmuşlardır. Bilindiği üzere Endüstri Devrimi, liberalizm ve milliyetçilik anlayışları yeni bir sistem içerisinde olmuşlardır. Eski sistemin kavramları ise, kilise, monarşi ve feodalizmdir. İşte Viyana Kongresi'nin ardından alınan yeni kararlar sonucunda eski sistemin kavramları ve yeni sistemin kavramları bir karşıtlık içerisinde olmuşlardır. Bu karşıtlık sonucunda Avrupa ülkelerinde baş gösteren devrimler sıralanmıştır.²

Louis Philippe yönetimindeki hükümet, burjuva sınıfının çıkarına uygun bir ekonomik plan uygulamaya başlamıştır. Bu ekonomik plan sonucunda Avrupa'da yeni bir işçi sınıfı meydana gelmiştir. Bu dönemde ekonomik ve toplumsal olarak bilinen en büyük sorunlardan birkaçı da işçilerin ağır iş koşulları altında çalışması, kadınların ve çocukların çalıştırılması, kötü sağlık koşullarının fabrikalardaki işçileri zor durumda bırakması gibi durumlar bu koşullar altında sıralanabilmektedir. İşçiler ise bu sorunlara karşı çareyi yalnızca grev yapmakta bulmuşlardır. Louis Philippe ise bu grevlere yönelik alabileceği tedbirleri yapıcı olmak yerine yıkıcı olarak, kişisel özgürlükleri kısıtlayıcı bir tavırda bulunmuştur. Tüm bu tavırların karşılığı olarak ise Avrupa'da liberallerle sosyalistlerin birbirleriyle kenetlenmeleri ve Louis Philippe'e karşı güç oluşturmuş olmalarıdır. Tüm bu kenetlenmeler sonucu Louis Philippe çareyi ülkeden kaçmakta bulmuş ve söz konusu dönemde hükümet olarak sosyalist Louis Blanc başkanlığında yeni bir "geçici hükümet" kurulmuştur.³

Ancak geçici hükümet de burjuvanın emellerine alet olmuştur. Böylece gizli örgütlerin faaliyetleriyle aşırı baskıcılar arasındaki gerilimin sonucu olarak çalışmayan hükümet Fransız tarihindeki en geniş seçmen kitlesine de sahipliğiyle bilinmektedir. Fransız Cumhuriyetçi güçlerin zayıflaması ise

² Sander, Oral. *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti., 2012, ss.183-184.

³ Sander, "Siyasi Tarih", s.185.

darbe ve savaş isteğinin yönetime karşı çevrilmesinin nedenidir. Dürüst bir otokratın ortaya çıkması, barış ortamını kurulması için gerekli olarak görülmüştür. 1848 yılının temmuz ayında düzenlenen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Napolyon Bonapart'ın yeğeni Louis Napolyon büyük bir oy çoğunluğu ile cumhurbaşkanı olmuştur. Seçimlerden dört yıl sonra Louis Napolyon diktatörlüğünü ilan etmiş ve böylece imparatorluk kurulmuştur. İmparatorluk dönemi ise 1871 yılında Prusya'nın Alman savaş birliğini kurarak Fransa'yı yenmesine kadar da sürmüştür. Fransa'nın tekrar Cumhuriyet rejimine dönmesi 1848 yılını göstermektedir. Ancak bu rejimdeki olumsuz tek durum köylülere ve tarım programlarına yönelik desteğin olmamasıdır. Napolyon Bonapart'ın toprakları köylülere vermesi ve feodalizmdeki var olan vergileri kaldırmasının aksine yeni Cumhuriyet rejiminde köylülerin vergi borçlarının hemen tahsil edilmesi istenmiş aynı zamanda da vergi maliyetleri de arttırılmaya gitmiştir.⁴ (Sander, 2012, 185-188).

Fransa'yı takiben İspanya ve Portekiz'de de bu sistem anlayışı ortaya çıkmış ve böylece de ayaklanmalar meydana gelmiştir. Avusturya da bir yandan İtalya'da ortaya çıkan liberal ayaklanmaları bastırmaya girişmiştir. Ticaretin ve sanayinin biçimlendirmiş olduğu İngiltere burjuvazisi 1832 yılında ortaya çıkan bir yasayla büyük burjuvazinin çıkarlarını koruyan bir anlayış ortaya konmuştur. Büyük burjuvazi yeni yasayla memnun olsa da küçük burjuvazi ve işçiler durumdan hoşnutsuzluklarını "Chartism" adı verilen bir hareketle somut olarak ifade etmişlerdir. Sonuç olarak İngiltere'deki liberalizm anlayışı Avrupa'da yeni yeni ortaya çıkan liberalizmin sınırlarını çoktan aşmış görünmekteydi. Bu anlayış, gizli oy kullanma açık sayım yapılma, sınırlı oy kullanmak yerine genel bir oy kullanma hakkının verilmesi, milletvekillerinin yalnızca zengin kesimden seçilmemesi anlayışını temsil etmektedir. İngiliz liberalizmi daha 1830'lu yıllarda Avrupa'daki liberalizmin çok ötesinde bir anlayış olma yolundaydı.⁵

1848 Devrimlerinin Genel Çerçevesi

1848 Devrimleri özellikle Avrupa'da etkili olmuş ve 19. yüzyılın ortalarında etkinlik göstermiş bir dizi olaya sahne olmuş devrimlerdir. 1848 Devrimlerinin "Bahar Milletler" ve "Bahar Hareketleri" olarak da tanımlandığı bilinmektedir. Nitekim "Bahar Milletler" adını alması, Avrupa'nın pek çok milletinde etkinlik göstermesinden kaynaklanmaktadır. "Bahar Hareketleri" olarak tanımlanan 1848 Devrimlerinin bu ismi alması ise daha çok bahar döneminde ortaya çıkmış hareketler olarak değerlendirilebilmektedir.

⁴ Sander, "Siyasi Tarih", ss.185-188.

⁵ Sander, "Siyasi Tarih", s.185-189.

1848 Devrimlerinin Avrupa'daki Etkileri

Ulusçuluk

Avrupa, 19. yüzyıla kadar feodal etkileri bulunan ve birçok siyasi birimlerden oluşan yapılanma içerisindeydi. 19. yüzyılı diğer yüzyıllardan ayıran en önemli niteliği ise ulusçuluk anlayışının oluşmaya başlamasıdır. Bilindiği üzere Avrupa'da feodalizmin yani siyasal birimlerin etkin olması daha sonrasında küçük siyasal birimlerin bir araya gelerek büyük imparatorlukları kapsayan ulus bağımsızlığı için uğraşmıştır. Neticede, sanayileşme ve liberalizme ek olarak ulusçuluk kendisine daha geniş bir alan bulmuştur.

Ulusçuluğu tanımlamak gerekirse, yönetim merkezine sahip olmayı arzulayan herhangi bir coğrafyada yaşayan kişilerin bağımsız bir devlet kurma idealidir. Ulusçuluk, dayanışmayı gerekli kılmaktadır bu nedenle de ekonomik ve sınıflı karşılayacak bir yeterliliği de olmamaktadır. Dayanışma duygusu ulusçuluk için gerekli olan temel unsur olmakla birlikte bu dayanışma duygusunu ortak bir dil, ortak bir geçmiş, ortak bir kültür ve ortak bir çıkar kavramları da karşılamaktadır. 1830 devrimlerinin akabinde, süreklilik ve değişiklik isteyen grupların çatışması Avrupa için yeni bir durumun getirisi olmuştur. İtalya, Almanya, Avusturya ve Macaristan'da ortaya çıkan ayaklanmalar yabancı yönetimlere karşı ve özellikle de Avusturya Başbakanı Metternich'e yönelik ulusçu özelliklere sahip hareketlerdi. Liberal akım ise daha çok 1848 yılındaki hareketlerde boy göstermiştir. Ortasınıf yönetiminin başarısızlığına ithafen toplumsal ve demokratik değişimler için ise İsviçre, Belçika, İngiltere ve Fransa uygun bir ortam olmuştur. Öyle ki Fransa'da 1848 Devrimi'nin başarısı her ne kadar uzun süreli olmasa da 1830 yılında ortaya çıkan devrimden daha çok kendisini göstermiş, 1789 Devrimi'nin niteliklerini daha çok sağlam zemine oturtmuştur.

Avrupa'da ulusçuluğun yaygınlaşması 1848 yılı içerisinde şu durumu ortaya çıkarmıştır: Kendini tanıyan toplumların kendi hayatlarının ileri vadede oluşturacağı anlamın önemi. Liberalizm ve ulusçuluğun birlikte hareket etmesi bu anlamda önemli olmuştur. Nitekim liberalizm, özgür olan ulusların kendi özgürlükleri ve bir başka milletlerin de özgürlüğüne saygılı olmuştur. Böylece tüm değer ve refahını da böyle bir ortamda geliştirmişlerdir. Avrupa'yı 1848 yılında nedeni ya da nereden çıktığı önemli olmaksızın hep bir düzenden memnuniyetsizlik durumları ortaya çıkmıştır. Avrupa genelinde 1848 Devrimi'nin en büyük başarısı olarak değerlendirilen siyasal başarı ise Metternich'in ve onun temsil etmiş olduğu "eski düzen" in artık yerle bir edilmiştir. Feodalizmin ortadan kaldırılmış olması ise Doğu Avrupa nazarındaki en önemli ekonomik ve toplumsal sonuçtur. Böylece 1848 Devrimi Avrupa içerisinde oldukça büyük etkilere sebebiyet vermiştir.⁶

⁶ Sander, "Siyasi Tarih", ss.188-190.

Alman Ulusçuluğu

Fransa'da ortaya çıkan 1848 Devrimi en fazla liberalizmden etkilenmiştir. Sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni sınıfların en çok ulusal bütünleşme isteği içerisinde olduğu bilinmektedir. Ancak tüm bunların yanında Alman milletinin en çok milliyetçilik akımının isteği içerisinde bulunduğu da değinmek gerekmektedir. Fransa'dan hoşnutluk duymayan Prusya'da en çok Alman milliyetçiliği için çaba içerisinde bulunmuştur. Küçük devlet birimleşmesinden oluşan ve Fransa'nın tahakkümü altına kalmış olan Almanya yanında Napolyon'un işgali karşısında karşılık verememiş olan Prusya ile beraber tek çatı altında birleşmiş olan Almanya'nın başaracağı düşüncesi bulunmaktaydı. Bunun sonucunda Avrupa'daki muhafazakâr görüşlerin devrimci hareket olarak nitelediği ulusçuluk akımına yol gösterici konumda Prusya yer almaktadır.

Böylece Almanya'da ulusçuluk akımı Napolyon'un baskısına karşılık olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği'nin tek ekonomik sistem, tek ordu, tek devlet, tek hukuk anlayışına yönelik bir başkaldırı niteliğinde olmuştur. Tüm bunların yanı sıra muhafazakâr ve liberalizmin ortak noktada buluşmasıyla Napolyon yıkılmış ve böylece Avrupa'nın gelecek yıllardaki tarihi belirlenmiştir. Fransız kültürünün yaklaşık bir asırdır egemenliğine de isyan etmiş olan Almanlar yalnızca Napolyon'un egemenliğine yönelik bir başkaldırı gütmemişlerdir. Fransız Devrimi'nin getirmiş olduğu bu yeni kültürel değişiklikler uzun yıllardır Almanya'da görülmüş nitelikteki bir kültürel birikim niteliğinde değildir. Romantizm akımının yaygınlaşması akıldan ziyade duyguları ve dehayı ön plana çıkarmaktaydı. Kişiler arasında ise daha çok benzerlikten ziyade farklılıkları ortaya koymuştur. Böylece Alman ulusçuluğunun ortaya çıkışıyla Fransız kültürüne ve Napolyon yönetimine karşı bir isyan niteliğinde olmuştur.

18. yüzyılın egemenliğinin kalesi olan Fransızlar ulusal bir birliğe de sahip olmuşlardır. Bu nedenle Almanlar da kendi ulusal bilinçlerini kurmakta ve buna sahip çıkma noktasında egemen olma gayesi içinde olmuşlardır. Fakat 1848 yılındaki devrimin etkisiyle oluşturulmaya çalışılan Alman ulusçularının ve Alman ulusal birliğinin kurulma noktasında Prusya başarılı olamamıştır. Bu ulusçuluğun kurulması ancak 20 yıl sonra oluşturulmuştur.⁷

Öteki Ayaklanmalar

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yönetimine sahip olan Metternich'te 1848 devrimlerinden etkilenmiştir. Bilindiği üzere çokuluslu yapıya

⁷ Sander, "Siyasi Tarih", s.190-192.

sahip olan imparatorlukta Macaristan, kendi bağımsızlıklarını kazanmak amacıyla ayaklanmışlardır. “Anayasa ve özgürlük” istemiyle Viyana’da ise halk Metternich’e yönelik isyanlar gerçekleştirmişlerdir. Böylece Metternich tüm bu isyanların sonucu olarak İngiltere’ye kaçmıştır. Franz Joseph, 1848 yılının sonunda iktidara gelerek 1. Dünya Savaşı’na kadar yönetimde kalmıştır. Franz Joseph, Metternich’in temsilcisi konumunda bulunmuş ve Macaristan’ın bağımsızlık isteğine yönelik isyanlarını Rusya’nın yardımıyla birlikte oldukça kanlı bir şekilde sonlandırmıştır. Halkın anayasa ve özgürlük isteklerini de görmezden gelmiştir.

İtalya’da 1848 Devrimleri ulusal birliği sağlama amacıyla derneklerin gizli bir şekilde kurulmasıyla da kendini göstermiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Almanya’da benzer olarak İtalyan Yarımadasından çıkarılmasına yönelik ve kendi birliklerini kurmak amacıyla bu dernekler kurulmuş ve ortak amaca hizmet etmektedir. Böylece görüldüğü üzere Fransa, Avusturya, İtalya ve Prusya’da 1848 Devrimleri radikal hareketlerin bastırılmasıyla sonuçlanmıştır. Gelecek dönemlerde gündeme gelecek olan demokratik ve uluşçu istekler kısa süreli de olsa başarısızlıkla sonuçlanmışlardır.

Sosyalist düşünceler de liberalizm ve ulusçuluk düşüncelerinde olduğu gibi etkisini 1789 Fransız Devrimi sonucunda mümkün kılmıştır. Özgürlük düşüncesinin liberalizme kaynaklık ettiği noktada demokrasi ise eşitlik ilkesine kaynaklık etmiştir. Sosyalistler de bu akımlara benzer olarak kardeşlik duygusuyla hareket etmişlerdir. İnsanların doğdukları andan itibaren iyi olduklarını, yoksulluk ve oluşturulmuş toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıkışına kadar bireyler birbirlerine karşı kardeşçe bir tavır içerisinde bulunacağını düşünen sosyalist düşünürler bu toplumda rekabetten ziyade birlik duygusunun olduğuna da değinmişlerdir.

Sosyalizm, Avrupa’nın gittikçe sanayileşen devletlerinin ekonomik problemleriyle uğraşarak Louis Blanc’ın devlet sosyalisti olduğu, Karl Marx’ın ise ekonomik kuramcılığının etkisiyle yalnızca ekonomik sorunlara çözüm arayan bir akım olarak belirlenmiştir. 19. yüzyılda sosyalizm liberalizm ve ulusçuluk akımları kadar etkili olmayışıyla da bilinmektedir.⁸

Komünist Manifesto ve 1848 Devrimlerinin Ortak Özellikleri

1848 yılında Friedrich Engels ve Karl Marx’ın işçi sınıfı olarak değerlendirdikleri proletaryanın dönüşümü akabinde sosyalizmin ve komünizmin ortaya çıkışıyla birlikte kapitalist düzenin ve kapitalist üretim araçlarına sahip olan burjuvanın da eleştirisi niteliğindeki Komünist Manifesto’yu ele aldıklarında

⁸ Sander, “Siyasi Tarih”, ss.192-195.

1848 devrimleri henüz ortaya çıkmamıştı. Ancak söz konusu ünlü eserin ve 1848 Devrimlerinin ortak noktalarına da değinmemiz yerinde olacaktır.

Nitekim 1848 Devrimlerinin ortaya çıkışı ve Komünist Manifesto'nun yazılış tarihleri aynı yıla denk gelmektedir. Başka bir deyişle 1848 Devrimleri ve Komünist Manifesto 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan ve etkisi günümüze kadar süren nitelikteki olaylardır. Komünist Manifesto'nun yazılış amacına uygun olarak 1848 Devrimleri de toplumsal değişme talepleri ve adalet sorunlarına yönelik çözüm arayışı içerisinde olmuştur. Yine sınıf çatışması ve siyasi reform talepleri her ikisinin de ortak noktası olarak değerlendirilecek nitelikte olmuşlardır. 1848 Devrimleri'nin Avrupa'da ortaya çıkmış olmasına karşılık Komünist Manifesto'da Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından Avrupa'da kaleme alınmıştır.

Komünist Manifesto'da Marx ve Engels, proletaryanın birleşmesi gerektiğini ve evrensel bir dayanışma sağlanması gerektiğini dile getirirken 1848 Devrimleri de işçi sınıfının birleşmesi gerektiği ve milli sınırları aşarak bir dayanışma örneği göstermesi gerektiğini savunmaktadır. İşte bu nedenle her ne kadar 1847 yılında yazılmaya başlanmış olsa da manifesto, 1848 devrimlerini öngörerek proletaryanın dönüşümüne zemin hazırlayacak nitelikte olmuştur.

Komünist Manifesto

Burjuvalar ve Proleterler

Komünist Manifesto'nun ilk bölümü olan "Burjuvalar ve Proleterler" adlı bölüme değinmemiz bu çizdiğimiz genel çerçevenin sonucunda önem arz etmektedir. Nitekim bölümün ilk cümlesi de bu bağlamda oldukça kayda değer bir giriştir. "Bugüne kadar gelişen tüm toplumların evveliyatı, sınıf mücadelelerinin tarihidir".⁹ Marx'ın söz konusu bölümde burjuvalar ve proleterler hakkındaki belirlemeleri de dikkate değerdir. Marx'a göre, tarih boyunca tüm toplumlarda ve dönemlerde hep bir toplumsal sınıflaşma aşamaları yer edinmiştir. O, toplumsal sınıflaşma aşamalarının tarihte ve toplumlarda kaçınılmaz bir etkiye sahip olduğunu, önceleri var olan feodalizmin sanayinin gelişmesiyle beraber sonlandığını, şimdi de yeni kentlerin kurulmasıyla birlikte kent köylülerinin meydana çıktığını belirtmiştir. Artan sanayileşme ve modernleşmeyle birlikte sanayi toplumları ortaya çıkmıştır. Marx, sanayileşmenin kaçınılmaz olarak burjuvaları da beslediğini ve burjuvaların ege-men bir olgu olduğunu Komünist Manifestonun "Burjuvalar ve Proleterler" adlı bölümde şu ifadeleriyle belirtmiştir:

⁹ Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*, s.67.

“Manüfaktürün yerini modern sanayi aldı, sanayici orta sınıfın yerini ise sanayici milyonerler, kocaman sanayi ordularının patronları, yani modern burjuvalar aldı”.¹⁰
(Marx, 2022, s. 69).

Yukarıdaki ifadede de anlaşılacağı üzere Marx, toplumsal dünya içerisinde iki farklı sınıfın ortaya çıktığını ve bu iki farklı sınıf arasında sürekli bir ayrılık yaşandığını ifade etmiştir. Öyle ki Marx, burjuva sınıfının toplumdaki bireyleri birbirlerinden daha da uzaklaştırdığını vurgulamıştır. Çünkü Marx’a göre hâkim sınıf olan burjuva toplumların tüm değerlerini yok saymış, aile düzenini yıkmış, duygusal bağları koparmış, duygusal olan ne varsa yok saymış, aile ilişkilerini ve bireylerin özgürlüklerini önemsemeyerek kişilerin birbirleri arasındaki ayrıma dair pek çok somut ifadede yer aldıklarını belirtmiştir.¹¹

Marx’a göre burjuvazi her şeyin düzenini bozmakta, her şeyi yerinden etmekte ve buharlaştırmaktadır. Bu çerçevede Marx, burjuvazinin ne derece tehlikeli olduğunu belirtmekte ve böyle bir dünya düzeni oluşturmayı amaçladığını da vurgulamaktadır. Aynı zamanda Marx, sermaye egemenleri sınıfının da burjuvazi tarafından oluşturulduğunu da belirtmiştir. Marx’ın ünlü sözü olan “katı olan her şey buharlaşıyor” ifadesi, burjuvazinin kendi silahını üreterek kendi sonunu da hazırladığını anlatmaya çalışmasının güzel bir örneğidir. Nitekim Marx, burjuvazinin feodal düzeni yıkmak amacıyla yaratmış olduğu bu silahların ve bu silahları kullanacak olan işçilerin modern proletaryalar adını alması ve daha sonra da burjuvanın sonunu hazırlamak amacıyla pek çok hareketler gerçekleştirdiği ve gerçekleştireceği aşikardır. Bilindiği üzere burjuvazi hep bir doyumsuzluk içerisinde olmuştur. Bu doyumsuzluk sonucunda ezilen ve sömürgeleştirilen proletarya birlik olmaya ve burjuvaya karşı gelmeye başlamıştır. Burjuva kendi gücünü yaymak için ortaya çıkardığı ulaşım araçlarının da proletaryanın hızla örgütlenme aracı olduğu da bilinen bir gerçektir.¹²

Marx, söz konusu “Burjuvalar ve Proleterler” bölümünde burjuva sınıfının nasıl ortaya çıktığından da söz etmektedir.¹³ Öyle ki burjuvazinin tarihteki en önemli devrimci rolü oynadığını da belirtmiştir. İlerleyen sayfalara geldiğimizde de okuru büyük bir somut karşılaştırma karşılıyor. Zira burjuvazi kendi egemenliğini kabul ettirmek ve üstünlüğünü göstermek amacıyla ürettiği silahların belli bir zaman sonra kendisine çevrildiğini bu silahları

¹⁰ Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*, s.69.

¹¹ Işık, Mehmet Fatih. “Karl Marx’ın Komünist Manifesto Kitabının İncelenmesi”. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 5/26 (2018), s.610.

¹² Işık, “Karl Marx’ın”, s.610.

¹³ Işık, “Karl Marx’ın”, s.611.

çevirenin de proletaryanın kendisi olduğunu böylece de burjuvanın kendi sonunu hazırladığını vurgulamaktadır. Marx, devrimci hareketlerin sınıf mücadelelerinden meydana geldiğini, bunun da devrimci olmayan sınıfların da devrimci niteliklerinden bahsettiği kısımlardan anlaşılacağı somut olarak okura sunulmaktadır.¹⁴

Proleterler ve Komünistler

Komünist Manifesto'nun ikinci bölümünde, Marx "Proleterler ve Komünistler" başlığı altında bir sunuş gerçekleştirmiştir. Söz konusu bölümde, proleteryanın çıkarı için uğraşan bir komünist sınıf bulunmaktadır. Bu komünist sınıf proleterlerin çıkarlarını gözetmektedir. Ona göre komünistlerle proleterlerin çıkarları bir paralellik içermektedir. Bu durumu da şöyle izah etmiştir:

"Komünistler ile proleterler arasında genel olarak nasıl bir ilişki vardır? Komünistler, öteki işçi partilerinin karşısında ayrı bir parti değildir. Proleteryanın bütünün çıkarlarından ayrı çıkarları yoktur".¹⁵ (Marx, 2022, s. 83).

Görüldüğü biçimde komünistler, proleteryanın sadık bir dostu olarak görülmektedir. Nitekim Marx da kapitalist sistemde kapitalistlerin sermaye ve gücü elinde bulundurmalarını bu bölümde eleştirmiştir. Sermayenin kişinin kendisine has bir özellik olmadığını, tüm topluma ve toplumdaki bireylere eşit olarak dağıtılması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece sermayenin güç olduğu yönüne vurgu yaparak toplumsal bir güç olması gerektiğini de belirtmiştir. Mülkiyet kişinin kendi aidiyetleriyle ve sınıfsal yönleriyle değil, toplumsal bir aidiyet kazanmalıdır. Bu nedenle de komünizmin mülkiyet anlayışıyla burjuvazinin mülkiyet anlayışı birbirlerine karşıt konumdadırlar. Burjuva sınıfı sermayenin kendi ellerinde olmasını ve böylece emeğin burjuvaziyi daha da burjuvazi hale getirdiğini, ancak komünist sistemde ise emeğin sömürülmediğini aksine daha çok işçinin çalışma koşullarının ve yaşam standartlarının iyileşmesi yönündeki çabalarıyla özdeşleştiğini ifade etmiştir.¹⁶

Marx, komünizmin dinsel, felsefi ve ahlaki yönünün siyasal anlamda da bir suçlama içerisinde bulunduğunu bu suçlamaların ise asılsız olduğundan söz etmiştir. Bu durumu kanıtlar nitelikte olarak ise, burjuvanın kendi sermayesini korumaya çalıştığını ve böylece komünizmi kötüleyerek bu korumacılıkta başarı elde edebileceği düşüncesinden ileri gelmediğini yazmıştır.

¹⁴ Işık, "Karl Marx'ın", ss.611-612.

¹⁵ Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*, s.83.

¹⁶ Işık, "Karl Marx'ın", s.611.

Marx'a göre burjuvanın yapmaya çalıştığı bu hamle bir manipölasyondan ibarettir.¹⁷

Sosyalist ve Komünist Yazın

Komünist Manifesto eserinin üçüncü bölümü olan “Sosyalist ve Komünist Yazın” bölümünde ise alt başlık olarak ‘Gerici Sosyalizm’, ‘Muhafazakâr Sosyalizm ya da Burjuva Sosyalizmi’ ve ‘Eleştirel-Ütopik Sosyalizm ya da Komünizm’ isimli başlıklar yer almaktadır. Gerici sosyalizm adlı başlık ise üç bölüme ayrılmıştır. İlk kısım, ‘Feodal Sosyalizm’ ikinci kısım, ‘Küçük Burjuva Sosyalizmi’ ve son olarak üçüncü kısım ise, ‘Alman Sosyalizmi ya da “Hakiki” Sosyalizm’ başlıkları yer almaktadır. Marx bu bölümde daha çok bahsedilen kavramların tarihsel süreç içerisindeki konumlarından bahsetmiştir. Aynı zamanda bu kavramların tanımlamalarına da yer vermiştir. Bu çerçevede Marx, bu kavramların tarihsel süreç içerisindeki kavramların ve Marx’ın sınıfsız toplum hayalinin de bir göstergesidir. Söz konusu bölümde Marx, burjuvazinin egemen olduğu dünyanın en iyi dünya düzeni olduğuna yönelik bir analiz yapmaktadır. Bunun yanı sıra da burjuvanın bu düşüncesine nasıl engel olunabileceğine yönelik de bir yol çizmektedir. Marx Almanya, Fransa gibi ülkelerden de örnekler göstererek aynı zamanda ünlü düşünür olan Proudhon’dan da belli görüşlere yer vermiştir.¹⁸

Komünist Manifesto aynı zamanda “Komünistlerin Farklı Ülkelerdeki Çeşitli Muhalefet Partilerine Yaklaşımı” isimli bölümünde ise, burjuva egemenliğine yönelik insanların nasıl bir araya geleceklerine yönelik belirli anekdotlara yer vermiştir. Marx, mülkiyetin özel olarak burjuvanın elinde toplanmasına yönelik proletaryanın burjuvaya yönelik mücadelesini temsil edecek farklı yollar sunmaktadır. Marx’a göre, komünistler mevcut toplumdaki siyasal ve sosyal tüm devrimci hareketleri desteklemektedir. Marx, komünistlerin görüşlerini inkâr etmediklerini ve saklamaya çalışmadıklarını ifade etmişlerdir.¹⁹ Komünistlerin hedeflerine ulaşmak için şiddet yoluna başvuracaklarını ve ancak bu şekilde başarılı olacaklarını düşündüklerini de vurgulamıştır. Komünist Manifesto’nun bu anlamda son cümleleri oldukça ilgi çekicidir. Burjuvaların, komünistlerin bu özelliklerinden ötürü çekingen bir tavırda olduklarını ve bu tavrı gizlemek için ekstra bir çaba içerisinde bulunmadıklarını da belirtmiştir. Çünkü proleterlerin kendi zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri olmadığını vurgulamıştır. Bu ne-

¹⁷ Işık, “Karl Marx’ın”, s.611.

¹⁸ Işık, “Karl Marx’ın”, ss.611-612.

¹⁹ Işık, “Karl Marx’ın”, s.612.

denle de Marx'ın o ikonik cümlesi bizi karşılamaktadır: Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!²⁰

Komünist Manifesto İçerisinde Geçen Ana Kavramlar

Burjuva

Burjuva, kelimesinin kökenine baktığımızda “borough, borgo, burg” kelimelerinden meydana geldiği bilinmektedir. “Kale-kent” olarak betimlenen “burg”, ticari ve sanayi anlamları da taşımaktadır. Ancak burglar her ne kadar kent olarak tanımlansalar da ekonomik, toplumsal ve hukuki açıdan yalnızca kent özellikleri göstermemişler, 10. yüzyıl sonrasında ticaretin artışıyla birlikte kentler oluşmaya başlamıştır (Pirenne, 2012'den aktaran Dinçaslan, 2021, s. 530). Burgların etrafında ticaretin artışıyla birlikte yeni kentler oluşmaya başlamış ve bu yeni kentlerde yaşayan kişilere “burjuva” ismi verilmiştir. Burjuvalar daha çok 11. yüzyıl itibarıyla ortaya çıkmışlardır. Burjuva sözcüğünün ilk kullanılışı Fransa'da 1007 yılında kullanılmış olmasına rağmen toplum içerisinde yaygınlık kazanması ise uzun bir tarihe dayanmaktadır (Pirenne, 2012'den aktaran Dinçaslan, 2021, s. 530). Her ne kadar bu açıklamalar burjuva kavramını tanımlamak için temel oluşturmuş olsa da pek çok düşünür benzer olarak Marx da 11. yüzyıl sonrasında ekonomik olarak konumları ve uyum içerisindeki siyasi talepleri etrafında burjuvanın geliştiğini ve 1789 tarihli Fransız Devrimi ile de daha çok ön plana çıktığını hatta Fransız Devrimi'nin burjuva için itici bir etken olduğunu ifade etmektedirler.²¹

Komünist Manifesto'da ise Marx ve Engels burjuvanın ilk olarak Orta çağ şehirlerinde ortaya çıktığını vurgulamışlardır. Amerika'nın keşfedilmesi ve akabinde sömürgeleştirilmesi sonucunda Doğu Hindistan, Afrika ve Çin arasında da ticaretin yaygınlaştırılmasında da burjuvanın aktif bir rol oynadığına değinmişlerdir. Burjuvanın ve burjuvazinin sürekli hareket iddiasına dayandığını belirten Marx ve Engels, büyük verimliliğe ve bu verimlilik etrafında gelişen bir pazara ihtiyaç duyduklarını da ifade etmişlerdir. Öyle ki burjuvazinin toplumsal tabakalaşma sınıflandırılmasında en üst bölümde yer alan ve bu bölümde sayılarının oldukça sınırlı olduklarını da söylemek mümkündür. Marx ve Engels, burjuvazinin kendi sistemi içerisinde oluşturmuş olduğu üretim biçimini ve uygarlık anlayışını tüm toplumlara benimsetme güdüsü içerisinde olduklarını da belirtmişlerdir. Bu bağlamda “kapitalistleşme” ve “modernleşme” çabaları da konjonktürel etkilerin yansıması

²⁰ Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*, s.110.

²¹ Dinaçslan, Mehmet. “Ahi Zihniyeti-Burjuva Zihniyeti İkilemi Bağlamında Ahmet Tabakoğlu Örneği”. *Öneri Dergisi*. 16/56 (2021), s.530. (erişim 26.12.2023).

olarak söylenebilmektedir. Aynı zamanda Marx ve Engels'e göre bu çabalar bir zorlamanın da eseri olabilmektedir.²²

Kapitalizm

Kapitalizm ise, bir üretim sistemi olarak tanımlanmaktadır. Kapitalizmin ana unsurları özel mülkiyet, bireysel ve özgür girişimcilik, üretim araçlarının denetlenmesi olarak değerlendirilmektedir. Kapitalist sistemde piyasa rekabeti çerçevesinde elde edilen kârı maksimum seviyeye çıkarmak önem arz etmektedir. Kapitalist sistemde çalışma anlayışı ise daha çok çalışanın verimliliğini arttırma gayesi içerisinde olmaktadır. Bu nedenle de kapitalizmin amacına uygun olarak çalışanın emeği en üst seviyede olmak durumundadır.²³ Kapitalist sistemde metaların tüketimi amaçlanmaktadır. Böylece belli ürünlerin sunumu yapılırken birey, bu ürünlere gerçekten ihtiyaç duyup duymadığını anlayamamaktadır. Birey bu anlamda "manipülasyona" oldukça açık bir durumdadır. Bunun sebebi de ihtiyaç, istek ve arzuların oldukça revaçta olabilecek şekilde konumlandırılması ve sunulmasıdır. Toplum içerisinde oldukça yaygınlaşan bu sistem sayesinde birey manipülasyona maruz kalmakta ve böylece de kişilerin seçme özgürlükler gittikçe yok edilmeye başlanmıştır. Kişilerin istekleri daha çok yapay bir hale bürünmektedir.²⁴

Bilindiği üzere, Amerika'nın keşfedilmesi ve Ümit Burnu'na doğru bir gezintiyle birlikte burjuvazi kendisine yeni alanlar yaratmaya başlamıştır. Amerika sömürgeleştirilmeye başlanmış, Doğu Hindistan ve Çin yolları daha çok ticaret için kullanılmaya başlanmıştır. Ticaretin yanı sıra sanayi ve denizcilik de oldukça revaçta olan durumlar haline getirilmiştir.²⁵ Altın ve gümüşün Amerika'daki keşfinden hemen sonra yerli halk gittikçe fakirleştirilmeye başlanmıştır. Tüm bunların akabinde yerli halk daha da sömürülmeye başlanmıştır ve böylece köleleştirilmeye ve deyim yerindeyse yerli halk ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.²⁶

Sınıf

Öyle ki Kapitalizm ve burjuva konularına değinmişken, sınıf ve bu sınıfların oluşumuna da değinmemiz önemli olacaktır. Siyaset ya da toplumlar

²² Dinçaslan, "Ahi Zihniyeti-Burjuva Zihniyeti", ss.530-531.

²³ Aytaç, Ömer. "Kapitalizm ve Boş Zaman". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6/1 (2005), s.6. (erişim 20.11.2023).

²⁴ Aytaç, "Kapitalizm ve Boş Zaman", s.6

²⁵ Solmaz, Mustafa. "Kapitalizm'in Karl Marx'a ve Immanuel Wallerstein'a Göre Kısa Bir Analizi". *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 5/1 (2016), s.133. (erişim 15.12.2023).

²⁶ Solmaz, "Kapitalizm'in Karl Marx'a", ss.6-7.

arası ilişkiler ne zaman tartışma konusu olursa akla öncelikle “sınıf” kavramları gelmektedir. Sınıf kavramları konuşulurken aynı zamanda da bu sınıfın da bir sınıflandırması olduğunu söylememiz mümkündür. Bu sınıflandırma da bilindiği üzere, alt sınıf, orta sınıf ve üst sınıf olmaktadır. Marx ise sınıfların mücadelesini ve sınıfların ilişkilerini tarihsel bir felsefeye dayandırmaktadırlar.²⁷ Marx’a göre sınıf iki yönlü bir karakter taşımaktadır. Her ne kadar bu yönler bir karşıtlık olarak düşünülse de aslında bir karşıtlık olmadığını konunun içeriğine girildikçe net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Marx’ın sınıf konusuna yönelik görüşlerinin aslında bir kalıplaşmış durum oluşturmadığı onun en önemli eserlerinden *Kapital* ve *Komünist Manifesto* da karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim Marx’ın Komünist Manifesto’sunda sınıf üzerine en açık görüşlerine yer verdiği görülmektedir. Bu bağlamda bölümün ilk adı olan “Burjuvalar ve Proleterler” isimli başlık da oldukça dikkat çekicidir.²⁸ Öyle ki bölümün ilk cümlesi olan “Avrupa’da bir hayalet dolaşıyor- Komünizm hayaleti”.²⁹ İlerleyen satırlarda Avrupa’daki güçler tarafından Komünizmin bir güç olarak kabul edildiği yazılmaktadır. Marx Komünist Manifesto da daha çok sınıfı yapan sınıfın ne olduğundan bahsetmekten ziyade sınıf kavramının tarih içerisindeki görünümünden bahsetmektedir. Marx, modern toplumların ise iki sınıf içerdiğini belirtmiştir. Marx modern toplumları burjuvazi çağı olarak ifade etmiştir. Ona göre burjuvazi çağı, sınıf çatışmalarını kolaylaştırmalarıyla ayırıcı özellik içermektedir. Bu bağlamda Marx, sınıf çatışmalarını toplum içerisinde iki büyük düşmansı kamp olarak betimlemiş ve bu sınıfların da bir tarafta burjuvazi, diğer tarafta proleterya olduğunu vurgulamıştır.³⁰ Marx yaşadığı dönem içerisinde iki sınıfın olduğundan ve bu iki sınıfın varlığı karşılıklı bir gerekliliği doğurmuştur. Çünkü Marx’a göre bu iki birliktelik bir karşıtlık doğurmaz, bir birliktelikten ibarettir. Burjuvazi kendi varlığını korumak için proleterya muhtaçtır ancak proleterya için bu durum geçerli değildir. Şu sonuca varılabilir ki, tarih içerisinde burjuva hep proleteryanın varlığına ihtiyaç duymuştur. Burada da burjuva üretim araçlarına sahip olarak ve üretim araçlarını denetim altına alan bir konumda bulunmuştur. Marx’a göre, burjuvazinin çöküşü ve proleteryanın zaferi tarih içerisinde kaçınılmaz olarak görülmektedir.³¹

²⁷ Özmakas, Utku. “Çokluk: ‘Yeni’ Proleterya Mı?”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 29/2 (2012), s.90. (erişim 10.12.2023).

²⁸ Özmakas, “Çokluk”, ss.90-91.

²⁹ Marx, Karl ve Engels, Friedrich. *Komünist Manifesto*. Çev., Levent Konca. İstanbul: İthaki Yayınları, 2022, s. 66.

³⁰ Özmakas, “Çokluk”, s.91.

³¹ Özmakas, “Çokluk”, ss.91-92.

Kapitalist düzenin oluşmasıyla birlikte çalışmak, insan hayatının kaçınılmaz bir parçası olarak meydana gelmektedir. Artık çalışmak kişinin yeteneklerinin ortaya çıkışı olarak değil, daha çok işçilerin hayatta kalmalarının aracı olarak görülmeye başlamıştır. Marx, böylesi bir durumda kapitalistlerin de insanlıktan çıktığını ifade etmiştir. Bunun da işçiye benzer şekilde bedensel ve zihinsel açılardan insanlıktan çıktıkları şeklinde betimlemiştir. Her ne kadar böyle de olsa, üretim araçları açısından ayrıcalıklı bir özellik taşıdıklarını da vurgulamıştır.³² Öyle ki kapitalist üretimin varlığı emeğin var oluşuyla ilintili olan bir süreçtir. Toplumsal düzende insanlar, kişiler iş hayatında kendi potansiyelleriyle ve ihtiyaçlarıyla orantılı bir iş ortaya çıkaramamaktadırlar. Bu da kapitalizmin en önemli getirilerinden birisi olarak görülmektedir. Bu durum da işçinin işine yabancılaşmasıyla kendisini göstermektedir. İşçi kapitalist sistemde üretkenlik içerisinde ancak bu üretkenlik işçinin fakirleşmesiyle sonuçlanmaktadır. Böylece işçi kendisine olan saygısını gittikçe yitirmeye başlamaktadır. Durum bununla da kalmaz işçinin yabancılaşma durumu da ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere Marx'ın en önemli kavramlarından birisi de "yabancılaşma" kavramıdır. Burada işçinin kendi emeğine yabancılaşması durumundan söz etmektedir. Diğer bir deyişle işçi kötü çalışma koşulları nedeniyle üretim yapma seviyesine geldiğinde kendi ürettiği ürüne yabancılaşmaya başlamaktadır. Kapitalist sistemde işçi ne kadar çok emek harcarsa ve çalışırsa kapitalistin sermayesini bir o kadar zenginleştirmektedir. Bu durum da daha önce de belirttiğimiz üzere kapitalist sistemde burjuvanın zenginleşmesini, işçinin ise gittikçe fakirleşmesine yol açmaktadır.³³

Devrim

Devrim, İngilizce bir sözcük olmakla birlikte İngilizce literatürlerde mevcut hükümetin anayasa yolları haricinde ortadan kaldırılışı, temel bir toplumsal değişim olarak tanımlanmaktadır. İsyanlar ve devrimler, toplumdaki meşruluk krizleriyle bağdaşmış kavramlar olarak yansımaktadır. Basit bir deyişle, devrim, devletteki iktidarın siyasi anlamda değişimidir. Nitekim bir ülkedeki toplumların mevcut iktidara yönelik farklı bir tutum benimsemesi ve mevcut iktidarın dışında başka bir iktidarın çıkarlarını gözetecek bir tavırda bulunması devrimin gerekçelerindendir. Öyle ki, iki farklı blok da bu çerçevede ortaya çıkmaktadır. Böylece tek bir iktidarın meşruluğu için çaba gösterilmektedir. Devrimci durum ve devrimci sonuç, devrimin iki ana temel unsurları arasında yer almaktadır. Egemenliğin birden çok bloğa ayrılması,

³² Yurdakul, Çiğdem. "Marx'ın Tarih Anlayışı: Tarihsel Materyalizm". *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 1/3 (2018), s.9.

³³ Yurdakul, "Marx'ın Tarih Anlayışı", ss.8-9.

devrimci durum olarak ele alınmaktadır. Mevcut egemenliğin kendi düzenini korumaya çalışması, öteki yandan karşı bir gücün ortaya çıkması sonucu şiddet kaçınılmaz olmaktadır. Egemenliğin iki taraf şeklinde dağılması sonucunda egemenliğin zorunlu olarak el değiştirmesi devrime sebebiyet vermektedir.³⁴

Manifesto Üzerine Değerlendirmeler

Yerli sosyolojinin öncülerinden ve “Doğu-Batı Çatışması” kuramının yaratıcısı olarak Baykan Sezer’in Marx’ın ortaya koyduğu tezlerine yönelik fikirleri oldukça önem arz etmektedir. Nitekim Sezer, Doğu-Batı Çatışması kuramıyla yerli sosyolojiye katkı sunmuş olsa da evrensel çelişkileri de ortaya çıkarmak bakımından dünyada da etkili olmuş görüşlere sahiptir. Baykan Sezer, Marx’ı her ne kadar eleştirel boyutta değerlendirmiş olsa da ortaya koyduğu fikirler bakımından Marksizm’e yönelik katkıda da bulunduğunu söylemek yerinde olacaktır.³⁵

Sezer ve Marx’ın çatışmacı kuramın temsilcileri olarak ortak noktaya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Her ne kadar Baykan Sezer ekonomi merkezli bir teori geliştirmemiş olsa da tarihsel materyalizme yönelik görüşleri bakımından ortak paydada bulunmuşlardır. Sezer’de tıpkı Marx gibi sınıf sömürüsüne karşı eleştirel bir tavır takınmıştır. Marx gibi Sezer’de sınıfsal yapıların toplumda yer almaması gerektiğini ve bu sınıfsal yapıların her toplumun geleceğini belirlenmemesi ve bu sınıfsal yapıların değiştirilip dönüştürülebileceğini ifade etmiştir.³⁶

Sınıf analizi ve sınıf çatışmasına yönelik görüşleri bakımından Baykan Sezer, Karl Marx’tan ayrılmaktadır. Marx da diğer Batılı kuramcılar gibi Batı’yı merkeze alarak, sınıfların oluşmasında Batı’nın ilişkilerinin etkili olduğunu ifade etmiştir. Sezer ise, Doğu-Batı çatışması kuramı çerçevesinde bir analiz geliştirerek Batı uygarlığının oluşması ve akabinde sınıflarının ortaya çıkışının Batı’daki iç çelişkilerden dolayı değil Doğu ile Batı’nın karşılıklı ilişki içerisinde bulunmalarının sonucu olarak belirdiğini vurgulamıştır. Sezer’e göre, Batı’da ortaya çıkmış olan burjuva ve proleter çatışmasından ziyade temel çatışma Doğu-Batı çatışmasıdır. Sezer’e göre Marx, hiçbir zaman Batı’ya yönelik olumsuz bir değerlendirme de bulunmamış aksine Batı’nın kendi açmazlarından kurtulup bir düzen oluşturmaya çalışacağıdır. Marx, Sezer

³⁴ Güngör, Celalettin. “Devrim Üzerine”. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*. 3/11 (2007), ss.72-76.

³⁵ Yıldırım, Yüksel, Ali Öztürk, Rıdvan Şimşek, Ümmet Erkan, Abdulkadir Oğrak, Emine Akçelik, Fethi Nas ve Sinan Malkoç. *Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s.157.

³⁶ Yıldırım vd., *Yüzyılın Sorunları*, s.159.

nazarında Batı'nın gelecekteki başarısından ötürü umutludur. Öyle ki Marx, kapitalizmin ortadan kaldırılması ve bunun yerinde yeni bir düzenin oluşturulması için Batı'nın kendi bünyesinde başka toplumlara örnek teşkil edeceği Batı modelinin ortaya çıkarılacağıdır.³⁷

Marx'a göre Batı zenginliğinin temsilcisi konumunda bulunan işçi sınıfı gelecekte ortaya çıkarılacak olan sosyalist düzenin de tek kaynağıdır. Ancak Sezer bu tanımlamayı oldukça abartılı bulmuştur. Söz konusu işçi sınıfı zenginliğin oluşması ve Batı'ya zenginliğin sağlanması noktasında kendi emeğinin gerekli olduğunun farkına vardığında sömürüyü ortadan kaldırmaktan ziyade bu emekten daha fazla pay ve söz konusu düzen içerisinde daha fazla söz söyleme hakkı istemiştir. Sezer'e göre Marx, proletaryaya bu anlamda kendi potansiyelinden daha fazla anlam atfetmiştir. Öyle ki Sezer'e göre sömürünün ortadan kaldırılması için Batı işçi sınıfına olan güven oldukça anlamsızdır.³⁸

Sezer'e göre Marx, başka Batılı düşünürlere nazaran gelecekte sosyalist aşamanın var olacağından söz etmiştir. Marx, sosyalist aşamanın bir tarihsel devrimi gerçekleştireceğini ve kapitalizmin çelişkilerinin işçi sınıfının başarısıyla sömürünün yok olacağı şeklinde değerlendirmiştir. Sezer ise Marx'ın bu düşüncesine yönelik kurulacak olan düzenin kalıcı olmayacağını ve geçicilik üstleneceğinden kesinlik yüklemine anlamsız olduğundan söz etmiştir. Batı'daki işçi sınıfı Doğu'yu sömürü esnasında kendisine yeterince pay elde ettiğinden uzunca bir süre herhangi bir isyana teşebbüs etmemiştir. Bu nedenle de söz konusu sömürü içerisinde bahsedilen sınıf kavgasına da yer verilmemiştir. Marx'ın Komünist Manifesto eserinde bahsettiği "kendi mezar kazıcılarını" üreten burjuvazi, "zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri" olmayan proletaryanın orta sınıfa dönüşmesine tanık olmuştur. Baykan Sezer, bu noktada da Marx ile farklı görüşlere sahiptir. Baykan Sezer Marx'ın aksine herhangi sömürünün haklılık payının olmadığını ve herhangi bir sömürünün gerekli olmadığından bahsetmiştir. Öyle ki Marx, yeni düzen olarak düşündüğü sosyalist aşamaya da öncelikle kapitalistlerin geçeceğinden söz etmiştir.³⁹

Marx'ın hayalini kurduğu yeni düzene geçiş aşaması, Baykan Sezer nazarında Batı'nın kendi isteği ve kendisi çerçevesinde gerçekleşmemiş ve gerçekleşmeyecektir. Öyle ki kapitalizm modern dünya sisteminde yeni aşama olan sosyalist aşamaya geçmek bir yana, kölelik sisteminin esamelerinin yeniden gmrüldüğü bir dönem olmaktadır. Baykan Sezer'e göre, kapitalizm

³⁷ Yıldırım vd., *Yüzyılın Sorunları*, ss.160-162.

³⁸ Yıldırım vd., *Yüzyılın Sorunları*, ss.162-163.

³⁹ Yıldırım vd., *Yüzyılın Sorunları*, ss.185-187.

bünyesinde modern kölelik ortaya çıkmıştır ve bu çerçevede sömürsüz bir dünya için Batı'dan umut beklemek anlamsız olacaktır.⁴⁰

Avrupa'da milliyetçilik akımının gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte Batı'nın kimlik arayışındaki çekişmeler Fransız Devrimi ile başlayan ve 1831 ayaklanmaları ile devam ederek 1848 Devrimlerinin oluşmasında etkili olmuştur. Ayaklanmaların hızla güç kazanması ise karşılıklı çekişmenin bir sonucudur. 1831 yılının Kasım ayında Lyon'da ortaya çıkan işçi ayaklanmaları da Batı'da devam eden karşılıklı mücadelenin yansımaları göstermektedir. Viyana, Berlin, Lombardiya ve Paris'te 1848 yılında benzer mücadeleler Fransız Devrimi'nin yurttaşlık, anayasa ve millet kavramlarının bir uzantısı olarak miras olarak kabul edilmiştir. 1848 devrimleri, 1830 devrimlerinin liberal özelliklerinin ve eski düzenin geri getirilme çabasından ziyade demokratik bir nitelik kazanmıştır. 1848 devrimlerinin ortaya çıktığı dönem şartları gereği demokrasi ve özgürlük arasında bir ayrım vardır ve bu ayrım içerisinde özgürlüğün belli sınırları bulunmaktadır. Demokrasi ise genel oy hakkı çerçevesinde kişilerin daha çok katılımına ihtiyaç duyarak topluma aktif bir katılım ve söz sahibi olunmasını gerektirmektedir.⁴¹

Batı'nın tarihini 19. yüzyıl çerçevesinde değerlendirme noktasında dönüm noktası olarak ele alabileceğimiz dönem 1848 yılıdır. 19. yüzyılı yalnızca ikiye ayırmakla kalmamış aynı zamanda 1848 yılından sonra dönem şartları oldukça farklılık göstermeye ve büyük bir özellik de kazanmaya başlamıştır. Batı, 19. yüzyılın getirdiği yeniliklerle birlikte yeni bir dönem içerisine girmiştir. Böylece Batı imkanlarının getirdiği fırsatlarla birlikte bulunduğu konum itibarıyla tüm Batı içerisinde yankı oluşturacak nitelikte olmuştur. Bilindiği üzere 1789 Fransız Devrimi sonucunda Avrupa bir savaşın pençesinde kalmışken, 1830 ayaklanması da Avrupa içerisinde hızla etkinlik göstermeye başlamıştır. Bu tür olayların yaşanması belli başlı merkezler açısından kendilerine yeni bir yer edinme ve çıkar içerisinde bulunma olması nedeniyle belli olgular da kendisini göstermeye başlamıştır. Bu olgulardan ilki, mevcut sürece yeni katılan birliklerin içerisinde bulundukları duruma ayak uydurarak güç kazanmaya çalışması ile olayları başlatan taraf olmasıdır. Bu taraflardan Fransa ve Almanya'nın önderliğini sürdürmesi tesadüf eseri olmamıştır. Toplum içerisinde seçmiş oldukları proletarya ise güç kazanarak ağırlığını ortaya koymuştur. Söz konusu olaylarda yeni merkezlere ulaşılarak dahil etme mücadelesi ise ikinci bir özelliği sunmaktadır. Ayaklanmaların hızla yayılarak etkinliğini arttırması, demokrasinin ön planda tutulması, sosyalist

⁴⁰ Yıldırım vd., *Yüzyılın Sorunları*, s.187.

⁴¹ Baykan Sezer vd., "XIX. Yüzyıl", *Sosyoloji Yıllığı*, der., Ertan Eğribel, İstanbul: Kardeşler Matbaası, 2001, s.113.

eğilimler çerçevesinde proletaryanın güç kazanarak olayların başlangıcının oluşturulmasında ön ayak olması gibi durumlar 1848 Devriminin birincil nitelikleridir. Komünist Manifesto'nun yayınlanması da tam 1848 yılına denk gelmesi itibariyle dikkat çekicidir.⁴²

Sonuç ve Değerlendirme

1848 Devrimleri, 19. yüzyıl ortalarında etkinlik göstermiş ve özellikle Avrupa genelinde büyük yankı oluşturmuş iktisadi, toplumsal ve siyasi değişimlere değinen bir dönem niteliğindedir. Özellikle yukarıda da söz ettiğimiz üzere demokratikleşme ve özgürleşme istekleri, maddi sıkıntılar, toplum içerisindeki sosyal eşitsizlikler ve milli bağımsızlık gibi istekler sonucunda ortaya çıkmış hareketlerdir. Kapitalizmin ortaya çıkışı ve ilerleyişiyle birlikte ortaya çıkan maddi eşitsizlikler sonucunda proletaryanın emeğinin sömürülmesi özellikle bu devrimin niteliğini ortaya koymaktadır.

Karl Marx ve Friedrich Engels ise, 1848 yılında yazılmış olan dönemin politik değerlerini de barındıran Komünist Manifesto, aynı zamanda 19. yüzyılda ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal sorunları da yansıtmıştır. Tarihsel materyalizm perspektifinde yazılan manifesto, ekonomik yapı ve sınıf çatışması üzerinden toplumların gelişimini yansıtmaktadır. Öyle ki Komünist Manifesto özellikle sınıf çatışmasına ve bu sınıf çatışmasının ortaya çıkarmış olduğu sınıf mücadelesinde de atıfta bulunmaktadır. Proletaryanın yani işçi sınıfının bilinçlenip sermayeyi elinde tutan burjuva sınıfına yönelik mücadelesini toplumsal hareketler çerçevesinde de değerlendirmemiz mümkündür.

Marx ve Engels söz konusu metinde kapitalist sistemin yaratmış olduğu eşitsizliklere de vurgu yaparak kapitalizmin yarattığı sömürüyü ve sınıfsal eşitsizliğe de vurgu yapmaktadırlar. Belli bir dayanışmaya çerçevesine vurgu yapan Komünist Manifesto ve 1848 Devrimleri işçi sınıfının dönüşümü ile Marx'ın bahsettiği ve hayalini kurduğu komünist aşamaya geçeceğine işaret etmektedir. Komünist Manifesto'da vurgulanan mevcut düzenin değiştirilmesi vurgusu 1848 Devrimleri'nin genel hattını çizmekte ve politik mücadeleler çerçevesinde özellikle liberal ve ulusal bir etken barındırmaktadır.

Sonuç olarak, Komünist Manifesto teorik bir çalışmanın yansıması olarak 1848 Devrimleri'nin uygulamalı halidir. Her ikisinin de ortak noktası yeni bir düzen yaratma ve bu düzenin eşitsizliklerden uzak, geniş kesimlere hitap edecek şekilde toplumsal koşullara değinmektedir. 1848 Devrimleri her ne kadar belli bir zaman diliminde belli bir coğrafyada özellikle de Avrupa'da yaygınlık göstermiş olsa da Komünist Manifesto yıllardır kült bir eser olma

⁴² Sezer vd., "XIX. Yüzyıl", s.114.

konumundadır. Marx ve Engels, günümüz toplumlarına da atıfta bulunarak belli bir ütopya yaratmış olsalar da işçi sınıfının değişim ve dönüşüm taleplerine 1848 yılında tanık olmuşlar ve öyle ki bu nedenden ötürü bulundukları yerden başka bir yere sürgüne gönderilmeye kadar varmışlardır. Özellikle de Komünist Manifesto'nun "Dünyanın bütün işçileri, birleşin" çağrısı proletaryanın uluslararası bir güç olması gerektiğini belirtmektedir. "Burjuvazi kendi mezar taşlarını kazıyor" ifadesi ise, proletarya olmadan burjuvazinin etkin bir güç olamayacağı ve burjuvazinin kendi sonunu hazırladığını proletaryanın bilinçlenmesine yardımcı olacak nitelikteki uygulamalarından olduğu ifadesine yer vermemiz yerinde olacaktır.

Bu nedenle de 1848 Devrimleri her ne kadar Avrupa sınırları içerisinde yankı bulmuş ve yer verilmiş olsa da Komünist Manifesto, yıllardır küresel çapta etkili olmuş bir metin olma özelliğini korumaktadır. Özgürlük talepleri, işçi sınıfının hakları, demokratikleşme çerçevesine yeni düzenin kurulması ve Marx'ın özellikle hayalini kurduğu kapitalizmin yıkılarak yerine komünist aşamaya geçilecek olması 1848 Devrimleri'nin başarılı olsaydı sonucu olabilirdi. 1848 Devrimleri ve Komünist Manifesto, aynı dönemde yazılmış olması bir tesadüfün sonucu olmasına karşın ortak özelliklerinin olması da söz konusu metnin karşılaştırılması noktasında daha çok etkilerine değinmektedir.

Kaynakça

- Aytaç, Ömer. "Kapitalizm ve Boş Zaman". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6/1 (2005): 1-22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ogusbd/issue/10986/131474>. (erişim 20.11.2023).
- Bayrak, Burcu M. ve Erençin, Arif. "Komünist Manifesto'daki 'the Idiocy of Rural Life' İfadesinin Anlamı Üzerine: Kır Hayatının 'Aptallığı' mı 'Yalıtılmışlığı' mı?". *Mülkiye Dergisi*. 44/2 (2020): 239-259. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/57500/815987>. (erişim 12.11.2023).
- Dinaçslan, Mehmet. "Ahi Zihniyeti-Burjuva Zihniyeti İkilemi Bağlamında Ahmet Tabakoğlu Örneği". *Öneri Dergisi*. 16/56 (2021): 522-544. <https://dergipark.org.tr/en/pub/maruoneri/issue/64434/910377>. (erişim 26.12.2023).
- Google. "Google Gizlilik Politikası". Son güncelleme 14 Eylül, 2020. <https://teoriveeylem.net/tr/2020/09/14/friedrich-engels-proletaryanın-hizmetinde-bir-yasam/>.
- Güngör, Celalettin. "Devrim Üzerine". *Muhafazakar Düşünce Dergisi*. 3/11 (2007): 71-98. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/55808/764146>. (erişim 12.12.2023).
- Işık, Mehmet Fatih. "Karl Marx'ın Komünist Manifesto Kitabının İncelenmesi". *Sosyal Bilimler Dergisi*. 5/26 (2018): 608-612. <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-detay&Alan=sosyal&Id=UE7Nc3cBu-adCBSEZ-hj>. (erişim 25.11.2023).
- Lenin, Vladimir İlyiç. *Karl Marx ve Marksizm Üzerine*. Çev., Mazlum Beyhan. İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti., 2013.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich. *Komünist Manifesto*. Çev., Levent Konca. İstanbul: İthaki Yayınları, 2022.
- Özmkas, Utku. "Çokluk: 'Yeni' Proletarya Mı?". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 29/2 (2012): 87-102. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41215/508574>. (erişim 10.12.2023)

- Sander, Oral. *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti., 2012.
- Sezer, Baykan, Elif S. Genç, Ertan Eğribel, Ufuk Özcan ve Zerrin Baydar. *Sosyoloji Yıllığı Kitap 8 Unutmadıklarımız XIX. Yüzyıl Türkiye Sosyolojisi 2*. İstanbul: Kardeşler Matbaası, 2001.
- Solmaz, Mustafa. "Kapitalizm'in Karl Marx'a ve Immanuel Wallerstein'a Göre Kısa Bir Analizi". *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 5/1 (2016): 130-142. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inijoss/issue/28896/420113>. (erişim 15.12.2023).
- Yıldırım, Yüksel. "Baykan Sezer Düşüncesinde Marksizm", in Ed. Fehti Nas, *Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji II*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017. https://www.academia.edu/36230609/Baykan_Sezer_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCncesinde_Marksizm
- Yurdakul, Çiğdem. "Marx'ın Tarih Anlayışı: Tarihsel Materyalizm". *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 1/3 (2018): 1-19. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mamusbbd/issue/42087/443327>. (erişim 20.11.2023).